

องค์ความรู้และการสร้างสรรค์การเล่นเพลงเรือ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน: ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร*

วิษณุ บุญรอด** ศิวดล มาตราข**

(วันที่รับบทความ: 25 ตุลาคม 2565; วันที่แก้ไขบทความ: 26 พฤศจิกายน 2565; วันที่ตอบรับบทความ: 28 พฤศจิกายน 2565)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาองค์ความรู้และศิลปวัฒนธรรมการเล่นเพลงเรือผ่านประสบการณ์กลุ่มผู้สูงอายุชุมชนท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร และ 2) สร้างสรรค์ผลงานแสดงการเล่นเพลงเรือร่วมกับกลุ่มผู้สูงอายุชุมชนท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร ซึ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในงานวิจัยในครั้งนี้ ได้แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญการเล่นพื้นบ้าน ปราชญ์ชุมชน และกลุ่มตัวแทนผู้สูงอายุในชุมชน 2) กลุ่มตัวอย่างที่ร่วมสร้างสรรค์ผลงาน/ร่วมแสดง (กลุ่มนักร้อง) คือ กลุ่มผู้สูงอายุอาสาสมัครในชุมชนท่าโพธิ์ จำนวน 8 คน ที่มีรายชื่ออยู่ในทะเบียนของตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร ซึ่งจะเป็กลุ่มที่ร่วมสร้างสรรค์การแสดงการเล่นเพลงเรือในงานวิจัยในครั้งนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงประสบการณ์ และแบบประเมินผลงานสร้างสรรค์

ผลการวิจัย พบว่า 1) การละเล่นเพลงเรือของชุมชนท่าโพธิ์ จังหวัดพิจิตร มีความโดดเด่นและมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในอดีตนาน เนื่องจากการละเล่นเพลงเรือของชุมชนท่าโพธิ์มีเอกลักษณ์ในด้านภาษา การนำเสนอและภาษาถิ่นมาใช้ เวลาร้องจึงเกิดความเป็นเอกลักษณ์ประจำชุมชนท่าโพธิ์ แต่ในปัจจุบันการเล่นเพลงเรือและแข่งขันเรือยาวได้สูญหายจากชุมชนไปตามยุคสมัย เนื่องด้วยปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ และ 2) ผลงานสร้างสรรค์เพลงเรือที่เกิดจากการระดมความคิดของคนในชุมชน ได้ร่วมสร้างสรรค์และถ่ายทอดผลงาน ซึ่งมีผลการประเมินงานสร้างสรรค์จากผู้ทรงคุณวุฒิในระดับดีเด่นถึงยังสามารถสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนให้เกิดความรักความสามัคคี และการตระหนักถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมประจำถิ่นผ่านการใช้กิจกรรมการเล่นพื้นบ้านให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนและสังคมต่อไปได้ และการสร้างสรรค์ผลงานการเล่นเพลงเรือสามารถดึงดูดคนในชุมชนออกมาร่วมกันทำกิจกรรมในชุมชนและสานปฏิสัมพันธ์กันได้ และเป็นแนวทางให้กลุ่มเยาวชนได้ตระหนักและเล็งเห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อทำการอนุรักษ์และสืบต่อไป

คำสำคัญ: องค์ความรู้, การสร้างสรรค์, การละเล่นเพลงเรือ, ดนตรีกับชุมชน, การมีส่วนร่วมของชุมชน

*บทความวิจัย, มหาวิทยาลัยนเรศวร

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., ภาควิชาดนตรี, คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, vichb@nu.ac.th

*** นักวิชาการละครและดนตรี, กองกิจการนิสิต มหาวิทยาลัยนเรศวร, siwadonm@nu.ac.th

Knowledge and Creation of Phlengruaby Community Participation, Tambon Tha-pho, Mueang Phitsanulok District, Phitsanulok Province *

Vich Boonrod ** Siwadon Matarat ***

(Received: October 25, 2022; Revised: November 26, 2022; Accepted: November 28, 2022)

Abstract

The objectives of this article were to investigate knowledge and culture of performing Phlengrua songs through the experience of Tha-pho Elderly Community, Muang District, Phitsanulok and create Phlengrua performance with the Community. The key participants in this research were divided into 2 groups: the information provider group, who were professional in folk plays, community philosophers, and volunteers of the elderly within the community; and the sample group, consisting of 8 volunteers of the elderly from Tha-pho Community. The eight participants in the sample group were the registered population of Tha-pho Sub-district, Muang District, Phitsanulok Province. The group would collaborate in creating Phlengrua in the study. The study tools were experienced-based interview and creative-work evaluation. The results revealed that, firstly, Phlengrua songs of Tha-pho Community were remarkable with the language applying the local dialect to the lyrics, so the songs were the identity of Tha-pho Community. However, Phlengrua have been gradually disappeared according to the changing world. Secondly, brainstorming among the community members, the participants created and performed the songs together. The performance was measured at the excellent level. This also enhanced the community members to live in harmony and be aware of the local culture values through the local performance in order to make the most benefits for the community and society. This could be considered as the method to raise the youth's awareness about the values of local culture and wisdoms. As a result, it could be further preserved and transferred to the next generations.

Keywords: knowledge, creative, Phlengrua, music and community, by the participation of community

* Research Article, Naresuan University

** Assistant Professor, PhD., Department of Music, Faculty of Humanities, Naresuan University, vichb@nu.ac.th

*** Music and Drama Academician, Student Affairs Division, Naresuan University, siwadonm@nu.ac.th

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยที่ได้เปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรม วัฒนธรรมแบบวิถีพุทธ เศรษฐกิจแบบพึ่งพาอาศัยหมุนเวียน ก้าวข้ามไปสู่สังคมยุคสมัยใหม่ ที่เน้นการสร้างอุตสาหกรรมที่มี นายทุนใหญ่เข้ามาเป็นผู้ควบคุมการผลิตและเข้าสู่ยุคบริโภคนิยมอย่างสมบูรณ์ ส่งผลให้วิถีชีวิตและ ค่านิยมของคนไทยเปลี่ยนไปและยังได้ส่งผลกระทบต่อคงอยู่ของวัฒนธรรมไทยในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะการละเล่นไทยและการละเล่นพื้นบ้านที่ในอดีตต่างได้เคยรับบทบาทสร้างความบันเทิงและ ความจรรโลงใจ และเป็นเครื่องมือในการสร้างความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคม และยังแสดงให้เห็น ถึงภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์การละเล่นต่าง ๆ ของผู้คนในสมัยก่อน ที่ได้ถูกถอนความสำคัญลง ไปเรื่อย ๆ และจางหายไปตามกาลเวลา รวมถึงวัฒนธรรมพื้นบ้านวิถีชีวิตของชาวบ้านเป็นวัฒนธรรมที่ บั่นทอนวิถีชีวิตและสภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์ในแต่ละท้องถิ่นสืบทอดกันมาแสดงให้เห็นถึง เอกลักษณะของชุมชนและท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่นเป็นแหล่งรวมความรู้หรือภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีการสืบทอดมาเป็นระยะเวลานานในรุ่นต่อรุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการละเล่นเพลงพื้นบ้าน ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของ ชาวบ้านที่จะนำบทเพลงพื้นบ้านที่เป็นเพลงของชาวบ้านในท้องถิ่นซึ่งแต่ละท้องถิ่นจะมีแบบร่าง เพลงของตนไปตามความนิยมและสำเนียงภาษาพูดแตกต่างกันไปในแต่ละบริบทพื้นที่ โดยเพลง พื้นบ้านส่วนมากจะเล่นกันในงานนักขัตฤกษ์ต่าง ๆ มีลักษณะที่เป็นบทเพลงแบบเรียบง่าย เข้าถึงง่าย และมีความสนุกสนาน แต่ได้แฝงด้วยหลักคำสอน การตักเตือน ประชดประชัน เสียดสีสังคมและ การเมืองเพื่อเป็นการบอกกล่าวถึงไว้ในลูกหลานได้ทราบถึงสภาพสังคมในตอนนี้ ๆ รวมถึงมีการ ร้องโต้ตอบเชิงเกี้ยวพาราสีอีกด้วย (บัวผัน สุพรรณยศ, 2562)

การละเล่นพื้นบ้านเป็นคุณลักษณะที่มีการแสดงออกถึงลึค่าทางต่าง ๆ ในขณะเล่น ซึ่งก่อให้เกิดอารมณ์และความรู้สึกที่มีความหมายในเชิงความสุข ความงาม และความดี มีลักษณะและ พฤติกรรมที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของคนในยุคก่อน มีการเรียนรู้และใช้ประโยชน์สืบทอดกันมา ยาวนาน เป็นการแสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียว สมาน สามัคคี มีศีลธรรมอันดีงาม และเป็นวิถีชีวิตของคนไทยทุกภาคส่วน และการละเล่นเพลงเรือของชาว พิชญ์โลก เป็นการละเล่นชนิดหนึ่งซึ่งเป็นเอกลักษณ์และวัฒนธรรมไทยที่สืบทอดกันมาในวิถีชีวิตของ คนในท้องถิ่น เป็นการละเล่นที่สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะความเป็นอยู่ อาชีพ ความเชื่อและภาษาของ คนในท้องถิ่น สามารถช่วยส่งเสริมทางด้านสติปัญญา ศันสนีย ัณดรคุปต์ (2545) กล่าวว่า ซึ่งมีงานวิจัย มากมายที่สนับสนุนถึงการละเล่นพื้นบ้านที่มีคุณค่าต่อสังคมและเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่ายิ่งของ ประเทศชาติสมควรได้รับการสนับสนุนฟื้นฟูให้กลับมามีความสำคัญต่อชุมชนอีกครั้ง นอกจาก การละเล่นเพลงเรือจะส่งเสริมด้านความคิดสร้างสรรค์ให้แก่ผู้เล่นแล้ว ยังสามารถพัฒนาทั้งด้าน

ร่างกาย อารมณ์ จิตใจสังคมและสติปัญญา สามารถสร้างความสนุกสนาน ความผ่อนคลาย และลดความเครียดได้ นอกจากนี้ อารมณ์ สุวรรณपाल (2547) กล่าวว่า ความสำคัญของการละเล่นกับการสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต คือช่วยเสริมสร้างการพัฒนาทักษะการฟัง การพูด การเคลื่อนไหว พัฒนาการทางสังคม รู้จักผลัดเปลี่ยน รอคอย เป็นผู้นำผู้ตาม รู้จักหน้าที่ รู้จักการทำงาน และเป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์อีกด้วย

การละเล่นเพลงเรือเป็นเพลงพื้นบ้านที่นิยมนำมาเล่นกันในฤดูน้ำหลาก เป็นเพลงปฎิพากย์ชนิดเดียวที่ร้องเล่นกลางลำน้ำ ซึ่งจะมีพ่อเพลงและแม่เพลงอยู่คนละลำ พื้นที่ทางประวัติศาสตร์พบว่า การละเล่นเพลงเรือจะพบอยู่ที่จังหวัดที่มีพื้นที่อยู่ริมแม่น้ำ เช่น พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง สิงห์บุรี และพิษณุโลก ซึ่งในแต่ละพื้นที่จะมีลักษณะของความโดดเด่นที่แตกต่างกันออกไป จังหวัดพิษณุโลกมีประวัติศาสตร์ทางศิลปวัฒนธรรมและแหล่งเรียนรู้ทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นหลากหลายแขนงที่น่าสนใจและสำคัญมากมาย มหาวิทยาลัยนเรศวรมียุทธศาสตร์หลักด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมและเป็นมหาวิทยาลัยที่มีชัยภูมิที่อยู่ส่วนกลางของประเทศเป็นเมืองหน้าด่านตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ของแหล่งอารยธรรมที่มีความหลากหลายมีศักยภาพพร้อมที่จะเป็นสถาบันที่เป็นศูนย์กลางการอนุรักษ์ ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอีกด้วย มหาวิทยาลัยนเรศวร จึงส่งเสริมสนับสนุนให้นักวิชาการได้ทำการศึกษาวิจัย พัฒนา และต่อยอดเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมทางภูมิปัญญาของชาวจังหวัดพิษณุโลกที่กำลังจะเลือนหายไปเพื่ออนุรักษ์ให้ชาวจังหวัดพิษณุโลกเองได้เป็นแหล่งเรียนรู้ ศึกษา ค้นคว้า สำหรับเยาวชนรุ่นใหม่ๆ รวมทั้งประชาชนในพื้นที่และที่บุคคลทั่วไปที่สนใจ เกิดความรักห่วงแหนในศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง โดยได้เน้นการสืบสานภูมิปัญญา ประเพณีศิลปวัฒนธรรม พื้นบ้าน สร้างจิตสำนึกในการมีส่วนร่วม เพื่อให้ทุกภาคส่วน โดยเฉพาะชุมชนในเขตเมืองได้มีความรู้สึกว่าตนเองเป็นเจ้าของวัฒนธรรมมิใช่เป็นหน้าที่ของใครคนใดคนหนึ่ง ตลอดจนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่ไม่ทำลายศิลปวัฒนธรรมเดิมและพยายามฟื้นฟูวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ ซึ่งนำปราชญ์ชาวบ้านมาถ่ายทอดให้เป็นความรู้ให้คนรุ่นใหม่ได้สืบทอดต่อไปได้

ลักษณะเฉพาะของพื้นที่วิจัยตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า ชุมชนท่าโพธิ์มีความผูกพันกับศาสนาและมีประเพณีดั้งเดิมที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษในเทศกาลงานบุญต่าง ๆ จึงมีการรวมกลุ่มของผู้สูงวัยมาประกอบกิจกรรมด้านภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะประเพณีการแข่งเรือยาวเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของจังหวัดพิษณุโลกที่ได้ยึดถือมาเป็นเวลาช้านาน โดยทุกปีจะมีประเพณีถวายผ้าห่มพระพุทธรชินราช หลังจากห่มผ้าพระพุทธรชินราชจะมีการแข่งเรือในแม่น้ำน่านหน้าวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เพื่อเสริมสร้างความสามัคคีระหว่างหมู่คณะและผู้คนในชุมชน จนสืบเนื่องมาเป็นงานประเพณีแข่งเรือยาว และสิ่งที่ควบคู่

ของประเพณีแข่งเรือยาวคือการละเล่นเพลงเรือที่เป็นการละเล่นที่สร้างความสนุกสนานและความประทับใจให้กับกลุ่มผู้ชมที่มีมาตั้งแต่ยุคอดีต ซึ่งปัจจุบันที่ค่อย ๆ ได้จางหายไปในชุมชน

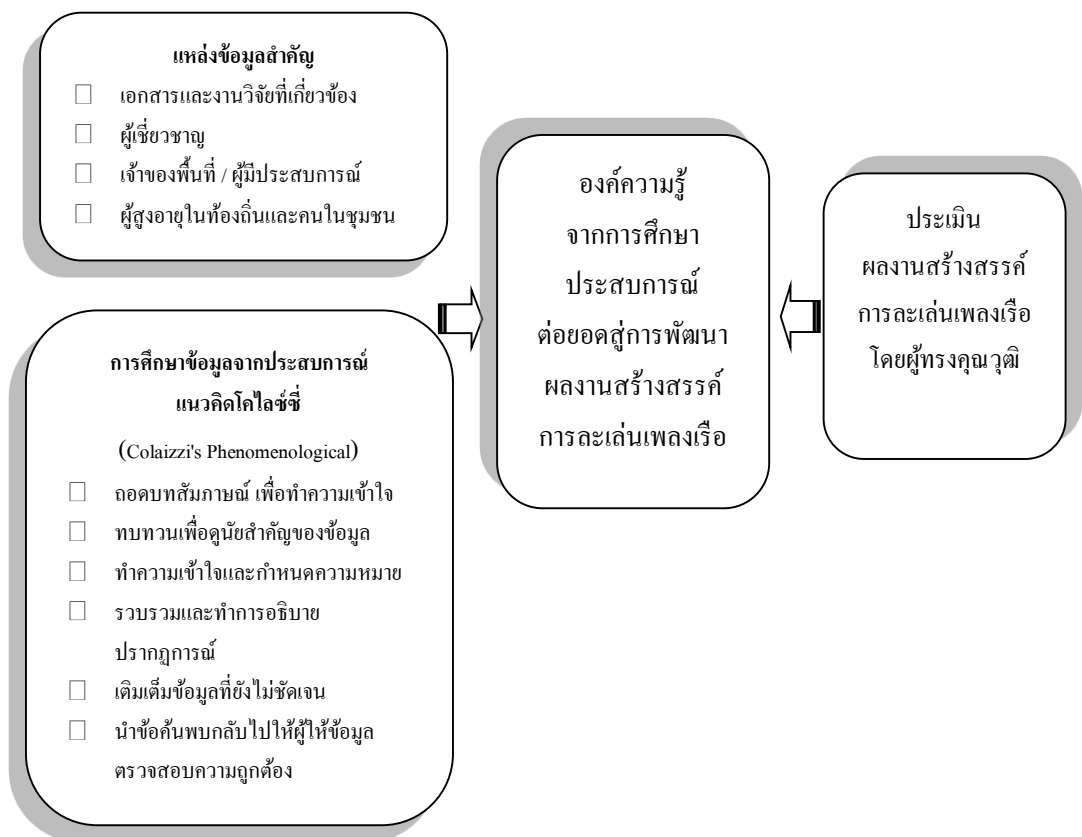
ข้อมูลจากการสำรวจจำนวนผู้สูงอายุที่มีรายชื่ออยู่ในตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ในเดือน กันยายน ปี พ.ศ.2561 พบว่า มีจำนวนประชากรผู้สูงอายุมากถึง 1,254 คน เป็นผู้สูงอายุที่มีโรคประจำตัวป่วยเรื้อรังจำนวน 489 คน และเป็นผู้สูงอายุที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้จำนวน 29 คน ซึ่งมีแนวโน้มที่จำนวนจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในปีต่อ ๆ ไป ซึ่งจากประสบการณ์การทำวิจัยกับผู้สูงอายุของผู้วิจัยได้พบว่า การที่ผู้สูงอายุเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนและสังคม เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้มีการติดต่อสื่อสาร และพบปะสังสรรค์กับบุคคลอื่นในสังคม นอกจากเป็นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์แล้ว ยังทำให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี โดยมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางสังคม ด้วยการร่วมทำกิจกรรมกับบุคคลอื่น ๆ (วิษญ์ บุญรอด, 2565) และมีงานวิจัยที่หลากหลายได้สนับสนุนว่าการละเล่นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับดนตรียังช่วยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสถ่ายทอดศักยภาพที่มีอยู่ของตนเอง รวมทั้งการได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ ภูมิปัญญาและทักษะร่วมกับบุคคลอื่นด้วย และมีงานวิจัยมากมายที่สนับสนุนถึงประสิทธิภาพของการเข้าร่วมกิจกรรมดนตรีหรือการละเล่นดนตรีที่สามารถเสริมสร้างการกระตุ้นความรู้สึกในเชิงบวกและสามารถนำมาใช้เพื่อควบคุมอารมณ์ตนเองได้ ซึ่งในกิจกรรมการร้องเพลง การเต้นรำ หรือกิจกรรมบรรเลงดนตรีเป็นกลุ่ม จะสามารถเป็นกิจกรรมที่เสริมสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคม สร้างความสามัคคี เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างการสนทนาภายในครอบครัว สร้างสัมพันธภาพที่ดีภายในครอบครัว รวมถึงยังเสริมสร้างความเข้มแข็งที่ยั่งยืนให้กับครอบครัวได้ (Wetherick, 2009; Thompson, 2018; Wang and Agius, 2018; Wesseldijk, Ullen and Mosing, 2019)

ด้วยยุทธศาสตร์และกรอบการวิจัยของมหาวิทยาลัยนเรศวรได้ส่งเสริมให้นักวิชาการได้ทำการศึกษาและวิจัยเพื่อสืบทอดและเชิดชู รวมถึงการฟื้นฟูวัฒนธรรมทางภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่เพื่อเป็นหลักฐานทางสังคมให้แก่ลูกหลานได้เรียนรู้และต่อยอดได้ ด้วยความเข้มแข็งองค์การบริหารส่วนตำบลท่าโพธิ์ได้จัดตั้งชมรมผู้สูงอายุและโรงเรียนผู้สูงอายุ เพื่อเป็นแหล่งพัฒนาและส่งเสริมกลุ่มผู้สูงอายุได้ร่วมเรียนรู้และแบ่งปันประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งผู้วิจัยได้มีประสบการณ์ในการเข้าไปสัมผัสกับกลุ่มผู้สูงอายุชุมชนท่าโพธิ์ พบว่า มีปราชญ์ชาวบ้านและผู้มีความรู้ความสามารถ สร้างสรรค์ภูมิปัญญา หลากหลายศาสตร์ ซึ่งการแสดงให้เห็นถึงความรักใคร่กลมเกลียวและความพลัดดันให้เกิดการพัฒนาในชุมชนท่าโพธิ์ของตนเองให้เกิดความเข้มแข็งต่อไป รวมถึงยังพบหลักฐานและข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการละเล่นเพลงเรือปรากฏในพื้นที่ดังกล่าว ผู้วิจัยและคณะจึงมีความประสงค์ที่จะทำการฟื้นฟูการละเล่นเพลงเรือที่มีความงาม ความโดดเด่น ทั้งทางด้านภาษาและคีตศิลป์

ที่ลงตัว รวมถึงยังเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่อดีตเคยเป็นการละเล่นที่อยู่คู่กับชุมชนท่าโพธิ์ได้กลับมาสานต่อให้แก่คนในยุคปัจจุบันได้สืบทอดต่อไป โดยคณะผู้วิจัยจะทำการศึกษาถึงบริบทและที่มาของการละเล่นเพลงเรือในชุมชนท่าโพธิ์ ตั้งแต่สมัยอดีตเพื่อเป็นฐานข้อมูลและความรู้ รวมถึงการสร้างสรรคการละเล่นเพลงเรือร่วมกับกลุ่มผู้สูงอายุของชุมชนท่าโพธิ์ เพื่อเป็นการส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมการละเล่นเพลงเรือ ในชุมชนท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ให้มีความยั่งยืนสืบต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้และศิลปวัฒนธรรมการละเล่นเพลงเรือ ผ่านประสบการณ์กลุ่มผู้สูงอายุชุมชนท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
2. เพื่อสร้างสรรค์ผลงานแสดงการละเล่นเพลงเรือ ร่วมกับกลุ่มผู้สูงอายุชุมชนท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยการศึกษาประสบการณ์จากผู้มีความรู้ความสามารถและปราชญ์ชุมชน โดยใช้เครื่องมือวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงประสบการณ์ (เป็นแนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึก) และนำองค์ความรู้จากการศึกษาในเชิงปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) มาพัฒนาสร้างสรรค์เป็นผลงานการแสดงการเล่นเพลงเรือ ร่วมกับกลุ่มอาสาสมัครที่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน และผลงานการแสดงจะได้รับการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ราย ซึ่งเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านวัฒนธรรมศึกษา ด้านประวัติศาสตร์ และด้านศิลปะการแสดง โดยใช้เครื่องมือวิจัย ได้แก่ แบบประเมินผลงานสร้างสรรค์

งานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งการดำเนินการวิจัยเป็น 3 ระยะ ดังนี้ ระยะที่ 1) ผู้วิจัยและคณะทำการศึกษาประวัติความเป็นมาของการเล่นเพลงเรือทั้งในอดีตสู่การเข้ามาเป็นอีกหนึ่งการละเล่นที่สำคัญของจังหวัดพิษณุโลก โดยการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้เชี่ยวชาญ และปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 4 ราย หลังจากนั้นผู้วิจัยและคณะได้ทำการศึกษาประสบการณ์กับกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนท่าโพธิ์ (กลุ่มอาสาสมัครที่เป็นกลุ่มร่วมแสดงผลงาน) จำนวน 8 ราย เกี่ยวกับประสบการณ์การร่วมเล่นเพลงเรือ หรือประสบการณ์จากการได้สัมผัสรับรู้ จากอดีต และการสูญหายไปจากชุมชน โดยใช้แนวคิดของฮัสเซิร์ล (Husserl) ซึ่งเป็นการวิจัยปรากฏการณ์วิทยาเชิงพรรณนา (Descriptive Phenomenology) ที่ศึกษาประสบการณ์ชีวิตของผู้คนในชุมชนจากการผ่านการเล่นเพลงเรือในอดีต ด้วยการค้นหาโดยตรง (Direct exploration) ทำการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เฉพาะเจาะจงอย่างเป็นอิสระโดยปราศจากการทดสอบสมมติฐานที่กำหนดไว้ล่วงหน้า ใช้การหยั่งรู้ (Intuiting) ในการเสนอข้อค้นพบตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งจะเน้นความเข้มข้นของข้อมูล ความกว้างและความลึกของประสบการณ์ (ชาย โพธิ์สิตา, 2550) เมื่อได้ข้อมูลจากการศึกษาประสบการณ์ชีวิตของผู้คนที่ผ่านประสบการณ์การเล่นเพลงเรือในอดีตแล้วนั้น หลังจากนั้นผู้วิจัยและคณะ จะใช้การระดมความคิด (Brainstorming) เพื่อรวบรวมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอย่างเป็นแบบแผน และเป็นวิธีการที่ดีในการกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างสรรค์การเล่นเพลงเรือร่วมกันระหว่างคณะผู้วิจัย ผู้เชี่ยวชาญ ผู้มีความรู้ความสามารถ และอาสาสมัครจากกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนท่าโพธิ์

ระยะที่ 2) นำข้อมูลจากการศึกษาประสบการณ์มารวบรวมเป็นฐานในการสร้างสรรค์ผลงานผ่านการแสดงการเล่นเพลงเรือ ซึ่งจะเป็นกระบวนการร่วมคิด ร่วมสร้างสรรค์การแสดงโดยมีกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์และเป็นผู้แสดงการเล่น

ระยะที่ 3) นำเสนอผลงานการแสดงสู่สาธารณะชน โดยการเผยแพร่ที่หลากหลายช่องทาง เพื่อเป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมการเล่นเพลงเรือ ในชุมชนท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก และเป็นเผยแพร่การเล่นสู่การต่อยอดและสืบทอดในชนรุ่นหลังได้เรียนรู้ต่อไป และทำการประเมินผลงานแสดงการสร้างสรรค์การเล่นเพลงเรือ โดยผู้ทรงคุณวุฒิ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Keys Informants)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แบ่งเป็น 2 กลุ่มดังนี้

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญการเล่นพื้นบ้าน ปราชญ์ชุมชน กลุ่มตัวแทนผู้สูงอายุในชุมชน จะทำการสัมภาษณ์ในเรื่องของประวัติความเป็นมา ประสบการณ์ที่เคยสัมผัสการเล่นเพลงเรือในจังหวัดพิษณุโลก โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

1.1 เป็นผู้ที่เคยมีประสบการณ์ในการเล่นเพลงเรือ

1.2 เป็นผู้ที่ย้ายอยู่ในจังหวัดเขตภาคเหนือตอนล่าง

1.3 เป็นผู้ที่ยินดีเข้าร่วมโครงการ

2. กลุ่มที่ร่วมสร้างสรรค์ผลงาน/ร่วมแสดง ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุอาสาสมัครในชุมชนท่าโพธิ์ จำนวน 8 คน ที่มีรายชื่ออยู่ในทะเบียนของตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง (Inclusion Criteria) ในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มที่ร่วมสร้างสรรค์ผลงาน/ร่วมแสดง ดังนี้

2.1 เป็นประชากรที่มีรายชื่ออยู่ในทะเบียนของตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

2.2 เป็นผู้สูงอายุที่มีรายชื่ออยู่ในทะเบียนของตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

2.3 เป็นผู้ที่สามารถประกอบกิจกรรมดนตรีได้ และสามารถช่วยเหลือตนเองได้

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือวิจัย 2 ชิ้น ประกอบไปด้วย

1. แบบสัมภาษณ์เชิงประสบการณ์ (สัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลและกลุ่มอาสาสมัครร่วมแสดงผลงาน) โดยแนวคำถามในการสัมภาษณ์เป็นการให้ผู้ให้ข้อมูลได้บรรยายคำตอบตามความรู้สึกนึกคิด ซึ่งมี 2 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 การสัมภาษณ์ประสบการณ์การใช้หรือการร่วมใช้การเล่นเพลงเรือ และตอนที่ 2 ความคิดเห็นต่อการสร้างสรรค์การเล่นเพลงเรือเพื่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชุมชน

2. แบบประเมินผลงานสร้างสรรค์ (ผู้ทรงคุณวุฒิใช้ประเมินผลงานการสร้างสรรค์)

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เชิงปรากฏการณ์วิทยาตามแนวคิดของโคไลซ์ซี (Edward and Welch, 2011) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และการวิเคราะห์ผลการวิจัยโดยการคำนวณค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาองค์ความรู้และศิลปวัฒนธรรมการละเล่นเพลงเรือ ผ่านประสบการณ์ของกลุ่มผู้สูงอายุชุมชนท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า การละเล่นเพลงเรือในจังหวัดพิษณุโลก นั้น ได้มีจุดเริ่มต้นพร้อมกันกับประเพณีการแข่งขันเรือซึ่งในสมัยก่อน การที่จะเริ่มจัดประเพณีการแข่งขันเรือยาวของชาวจังหวัดพิษณุโลกได้นั้น จะต้องมีการประเพณีห่มผ้าองค์หลวงพ่อพระพุทธรชินราช โดยมีการตั้งขบวนเรือของชาวบ้าน จากทำนน้ำหมู่บ้านท่าโรงตะวันตก ตำบลวัดพริก เพื่อล่องทวนกระแสน้ำมาบริเวณท่าน้ำวัดใหญ่ ซึ่งการตั้งขบวนเรือของชุมชนบ้านท่าโรงตะวันตก นั้น ชาวบ้านจะมีความเชื่อกันว่าการที่เราพยายามพายเรือทวนแม่น้ำน่านเพื่อมาทำการเปลี่ยนผ้าห่มหรือผ้าคลุมจีวรองค์หลวงพ่อพระพุทธรชินราช ที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร (วัดใหญ่) และการนำผ้าปาหัวเรือมาถวายวัดในช่วงเทศกาลวันออกพรรษาจะเป็นกุศลใหญ่ ส่วนการละเล่นเพลงเรือและการขับร้องเพลงพื้นบ้านนั้น สันนิษฐานว่าในระหว่างที่มีการพายเรือล่องตามแม่น้ำน่าน มีการร้องรำทำเพลงกันเกิดขึ้นโดยเพลงที่นำมาร้องบนเรือในสมัยนั้น เริ่มต้นมาจากการนำบทเพลงพื้นบ้าน สลับการร้องเพลงเรือเพื่อสร้างความสนุกสนานในระหว่างล่องเรือ และกิจกรรมดังกล่าวก็ได้ทำกันอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นประเพณีนิยมและธรรมเนียมปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน และในส่วนของการเล่นเพลงเรือชุมชนท่าโพธิ์ อาจมีความเกี่ยวข้องกันเนื่องจากผู้นำชุมชนบ้านท่าโพธิ์ได้เดินทางไปร่วมงานแข่งขันเรือยาว ท่าน้ำวัดใหญ่ และได้ชมการร้องรำทำเพลงอย่างสนุกสนานบนเรือของชุมชนชาวท่าโรงตะวันตก จึงสันนิษฐานได้ว่าอาจเป็นการนำรูปแบบที่ได้พบเห็น มาปรับใช้ให้เข้ากับชุมชนตนเอง เนื่องด้วยชุมชนชาวตำบลท่าโพธิ์มีพื้นที่ติดริมแม่น้ำน่านเช่นกัน ผู้นำชุมชนจึงได้มีแนวความคิดที่จะริเริ่มการจัดประเพณีการแข่งขันเรือยาวขึ้นมาภายในชุมชนท่าโพธิ์ โดยจัดขึ้นที่ท่าน้ำวัดภายในชุมชนริมน้ำ ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก และส่งเสริมให้มีการแข่งขันเรือเล็กและเรือยาว พร้อมด้วยการประกวดการละเล่นเพลงเรือจากชุมชนต่าง ๆ ที่อยู่ในตำบลท่าโพธิ์ จนกลายเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของชุมชนท่าโพธิ์นับตั้งแต่นั้นมา ซึ่งการละเล่นเพลงเรือของชุมชนท่าโพธิ์ในสมัยก่อน จะนิยมจัดในรูปแบบของการแข่งขันกันในระดับตำบล โดยให้ตัวแทนในแต่ละคุ้ม (หมู่บ้าน) ส่งตัวแทนมาร่วมการแข่งขันการละเล่นเพลงเรือ บริเวณท่าน้ำวัดศักดิ์นํ้ามัน และท่าน้ำวัดคู้งวารี ในช่วงงานบุญออกพรรษา ซึ่งเป็น

การละเล่นและงานบุญประจำปีที่สำคัญของชุมชนชาวท่าโพธิ์ โดยมีวัตถุประสงค์ในการสร้างความรัก ความสามัคคีของคนในชุมชน และเพื่อเป็นการแข่งขันคัดเลือกตัวแทนคนของชุมชนตำบลท่าโพธิ์ ไปร่วมแข่งขันและทำการแสดงการละเล่นเพลงเรือในงานบุญประจำปีของจังหวัด บริเวณหน้าวัด พระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร (วัดใหญ่) ในประเพณีแข่งขันเรือยาวประจำปี จังหวัดพิษณุโลก การละเล่นเพลงเรือของชุมชนท่าโพธิ์เรานั้น ได้จัดขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลายาวนานและจัด ขึ้นเป็นประจำทุกปี จนเมื่อช่วงหลายปีที่ผ่านมากิจกรรมการละเล่นเพลงเรือและแข่งขันเรือของชุมชน ท่าโพธิ์ ได้สูญหายไปตามยุคสมัย เนื่องด้วยปัจจัยหลายอย่างจนทำให้วัฒนธรรมอันงดงามของชุมชน กำลังจะเลือนหายไป และเป็นที่น่าเสียดายที่เยาวชนคนรุ่นหลังที่อยู่ในชุมชนบางคนก็ไม่เคยทราบว่า ชุมชนท่าโพธิ์ของตนเองเคยมีการละเล่นเพลงเรือ และการแข่งขันเรือยาวมาก่อน ส่วนใหญ่จะเป็น ผู้สูงอายุที่เคยมีประสบการณ์ในการเข้าร่วมการละเล่นเพลงเรือในอดีต ยังคงรวมกลุ่มกันพูดคุยและ ฟังเรื่องราวของเพลงเรือกันอยู่บ้าง แต่ก็นับว่าน้อยลงมาก ปัจจุบันก็ยังไม่มีการฟื้นฟูการละเล่นเพลงเรือชุมชน ท่าโพธิ์อย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมชัดเจนและที่สำคัญการละเล่นเพลงเรือกำลังจะเลือนหายไปจากชุมชนท่าโพธิ์

ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้มีประสบการณ์ในการละเล่นเพลงเรือในอดีต และเป็นผู้นำชุมชนบ้าน แหก ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ได้กล่าวไว้ว่าในอดีตตนได้เป็นผู้นำในการรวมกลุ่ม ชาวบ้านเพื่อคัดเลือกตัวแทนชุมชนมาฝึกการละเล่นเพลงเรือ และสนับสนุนกิจกรรมการแข่งขัน ระหว่างชุมชนต่าง ๆ ภายในตำบลท่าโพธิ์ โดยจะจัดการคัดเลือกและการแบ่งทีมเพื่อทำการแข่งขันกัน บริเวณที่หน้าวัด แม่เทียน ลีสมัชา ยังได้ให้ข้อมูลว่า การละเล่นเพลงเรือของชุมชนท่าโพธิ์ในอดีตนั้น ผู้แสดงส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มวัยกลางคนจนถึงผู้สูงอายุ โดยเป็นการรวมตัวกันในช่วงเวลาที่ว่างหรือ หลังเสร็จภารกิจในชีวิตประจำวันและได้นัดแนะรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรม เพื่อที่จะช่วยกันแต่ง บทร้องและทำนองเพลงเรือขึ้นมาเพื่อใช้ขับร้อง การละเล่นเพลงเรือของชุมชนบ้านท่าโพธิ์ใน สมัยก่อนบทคำร้องเพลงเรือจะมีเนื้อหาในลักษณะเชิงการหยอกล้อกันระหว่างชายหญิงเป็นส่วน ใหญ่ หรือบางบทก็จะมีเนื้อหาที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณี การละเล่น อาหาร เรื่องราว เสน่หา เหตุการณ์สำคัญ ๆ ในชุมชน หรือบางครั้งอาจใช้การด้นสดเพื่อถ่ายทอดบทร้องออกมา ในสมัย อดีตนั้นถือว่าการขับร้องเพลงเรือของชุมชนท่าโพธิ์ มีชื่อเสียงและเอกลักษณ์เป็นอย่างมาก เพราะมี จุดเด่นตรงการใช้สำเนียงภาษาถิ่นสอดแทรกเข้ามาในบทร้องเพลงเรือจนกลายเป็นจุดเด่นทำให้เป็นที่ ชื่นชอบจากผู้คนที่ได้พบเห็นและได้รับชมรับฟัง ทำให้ผู้คนในสมัยนั้นคอยติดตามการละเล่นเพลงเรือ ของชุมชนท่าโพธิ์ที่เดินทางมาร่วมการแสดงและประกวดแข่งขันในงานประเพณีแข่งเรือยาวประจำปี หน้าวัดศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร (วัดใหญ่) ของจังหวัดพิษณุโลก เป็นอย่างมาก

ศิลปินครูเพลงพื้นบ้านจังหวัดพิษณุโลก ได้ให้ข้อมูลว่า การละเล่นเพลงเรือได้สร้างคุณค่าและประโยชน์อย่างมากจากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่ รวมถึงได้สืบทอดวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของชาติไว้แก่คนรุ่นต่อ ๆ ไป ซึ่งคนรุ่นใหม่สามารถนำเอาการละเล่นไปสร้างสรรค์โดยใช้การสร้างเนื้อหาในบทร้องใหม่ได้ โดยยึดถือทำนอง วิธีการร้อง และขนบการละเล่นแบบเดิม ๆ ในการประพันธ์บทร้องเพลงเรือให้คนรุ่นใหม่ตามในนิตยสารสตรีสารและในโอกาสต่าง ๆ ช่วงปี พ.ศ.2529 - พ.ศ.2536 ในคอลัมน์เพลงพื้นบ้าน โดยให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ขนบการร้องเพลงจะเริ่มต้นจาก “การไหว้ครู” ซึ่งเป็นการเคารพครูบาอาจารย์ ต่อด้วย “เกริ่น” คือการสวัสดีผู้ชม และแนะนำเรื่องที่จะขับร้อง “ประ” คือการเริ่มการละเล่นตอบโต้ของทั้งสองฝั่ง และจบด้วยการ “ลา” คือการกล่าวอำลา อวยพรผู้ชมที่มาชมการแสดงตามรูปแบบการขับร้องเพลงพื้นบ้าน และทำนองที่ใช้ในการละเล่นเพลงเรือได้มีการสันนิษฐานไว้ว่า เกิดจากการละเล่นเพลงเรือกับการเล่นสัทวากลอนสดซึ่งใช้วงดนตรีไทยมาประกอบ การละเล่นเพลงเรือจึงอาจได้รับอิทธิพลจากการเล่นสัทวากลอนสด แต่บางพื้นที่ในสมัยก่อนอาจไม่พบทำนองดังกล่าว ซึ่งสามารถพบได้ในราชสำนักเท่านั้น เนื่องจากสัทวากลอนสด คือ การละเล่นที่อยู่ต่อหน้าพระที่นั่งหรือในราชสำนัก แต่เนื่องด้วยระยะเวลาที่ผ่านมา อิทธิพลของวงดนตรีไทยในการละเล่นสัทวากลอนสดได้เผยแพร่สู่การละเล่นเพลงเรือในพื้นที่ใกล้เคียงราชสำนักจนสู่การละเล่นเพลงเรือในพื้นที่ชุมชนหรือตามหัวเมืองต่าง ๆ ซึ่งได้เกิดทำนองประกอบการละเล่นขึ้นมาใหม่ และการค้นสดที่เป็นความโดดเด่นเฉพาะของการละเล่นเพลงเรือ โดยผู้ที่ทำการค้นสดได้จะต้องเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ในการร้องเพลงพื้นบ้านมาเป็นระยะเวลาหนึ่ง เพราะการค้นสดเกิดจากการใช้ข้อมูลที่มีเป็นพื้นฐานของตนเอง การศึกษาข้อมูลในท้องถิ่น ประสบการณ์ จนสามารถนำมาค้นสดในการละเล่นเพลงเรือได้ ยกตัวอย่าง ครูเพลง นายตะลุ่ม จังหวัดอ่างทอง ศิลปินผู้ขับร้องเพลงเรือ และการละเล่นเพลงเรื่อนั้นมีส่วนสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมในเรื่องการพัฒนาทักษะสมองในเรื่องความจำ ปฏิภาณไหวพริบ เพราะการละเล่นเพลงเรือ นั้นช่วยในการพัฒนาและส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ใช้ส่วนต่าง ๆ ในร่างกายรวมถึงจิตใจอีกด้วย เพราะในการขับร้องเพลงเรือเป็นประจำจะสามารถทำให้ผู้เล่นกิจกรรมเพลงเรือมีความเชี่ยวชาญในการร้อง ภาษาเพลงพื้นบ้านเรียกว่า “มุคโตแตก” หมายถึง ปฏิภาณไหวพริบ การคิดค้นสดได้ในทันที (Improvisation) และบุคคลที่มีลักษณะดังกล่าว เช่น พ่อหวังเต๊ะ แม่ขวัญจิต ศรีประจันต์ เป็นต้น ซึ่งต้องมีการศึกษาก่อนครู ฝึกฝนทักษะเกิดความชำนาญจนสามารถค้นสดได้

2. ผลการสร้างสรรค์ผลงานแสดงการละเล่นเพลงเรือร่วมกับกลุ่มผู้สูงอายุชุมชนท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า ได้ผลงานการสร้างสรรค์การแสดงการละเล่นเพลงเรือผู้สูงอายุชุมชนท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ในรูปแบบของสื่อประเภทวีดิทัศน์ ที่สามารถเข้าถึงกลุ่ม

คนที่หลากหลาย อาทิ นักเรียน นิสิตนักศึกษา และประชาชนทั่วไป ผ่านช่องทางออนไลน์ในรูปแบบต่าง ๆ ช่องทาง YouTube และ Facebook ซึ่งเป็นสื่อออนไลน์ที่เป็นที่นิยมและเข้าถึงได้สะดวกและรวดเร็วในยุคปัจจุบัน รวมถึงผลงานการสร้างสรรค์การเล่นเพลงเรื่อผู้สูงอายุชุมชนท่าโพธิ์ ยังเป็นแหล่งข้อมูลเพื่อเป็นการศึกษาค้นคว้าและเรียนรู้ในศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่น ประเพณีเพลงพื้นบ้าน เพลงเรื่อ คนตรีประกอบการขับร้อง และทำให้ผู้คนในชุมชนตระหนัก รักและหวงแหนในวัฒนธรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความโดดเด่นแต่อดีตให้กลับมามีชีวิตอีกครั้ง จากผลงานสร้างสรรค์การเล่นเพลงเรื่อ ร่วมกับกลุ่มผู้สูงอายุชุมชนท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

ภาพที่ 2 ช่องทางเข้าชมวิดีโอที่เผยแพร่ผลงานสร้างสรรค์เพลงเรื่อ

แนวคิดและกระบวนการในการสร้างสรรค์การเล่นเพลงเรื่อ ผู้วิจัยจะสรุปตามประเด็นดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดริเริ่ม

ผู้วิจัยและคณะได้ศึกษาถึงรูปแบบการเล่นเพลงเรื่อของชุมชนท่าโพธิ์ พบว่าการการเล่นเพลงเรื่อของผู้สูงอายุชุมชนท่าโพธิ์ มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นในด้านการขับร้องการใช้ภาษาประจำถิ่น และมีความเรียบง่ายตามแบบวิถีการเล่นชุมชนแบบดั้งเดิมท้องถิ่นทั่วไป จึงมีแนวคิดในการสร้างสรรค์การเล่นเพลงเรื่อขึ้นมาใหม่จากที่ได้หายไปจากชุมชน แต่ยังคงอัตลักษณ์การแสดงเพลงเรื่อเอาไว้ โดยการแต่งเนื้อร้องทำนองเพลงเรื่อขึ้นมาใหม่และเน้นการให้ผู้สูงอายุในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ร่วมแต่งบทร้อง และการสร้างสรรค์ผลงาน เพื่อเป็นการบอกเล่าเรื่องราววิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนท่าโพธิ์ที่มีวิถีชีวิตอยู่ริมแม่น้ำน่านและยังกล่าวถึงของดีต่าง ๆ ในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งการสร้างสรรค์ผลงานการเล่นเพลงเรื่อที่มีส่วนร่วมกับชุมชนในครั้งนี้จะเป็นการสร้างภาคภูมิใจในศิลปะและวัฒนธรรมของท้องถิ่น อีกทั้งยังสร้างแรงจูงใจและความตระหนักและเล็งเห็นคุณค่าของการเล่นประจำท้องถิ่นแบบดั้งเดิมให้กลับมาอีกครั้ง

2.2 กระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน

องค์ที่ 1 แต่งบทร้องเพลงเรื่อ

แนวคิดองค์ที่ 1 แต่งเนื้อร้องเพลงเรือ การแต่งเนื้อร้องเพลงเรือหรือเพลงพื้นบ้านในอดีตส่วนใหญ่จะเป็นการแบ่งบทเพลงเรือตามแบบดั้งเดิมโดยการเริ่มจาก บทไหว้ครู บทเกริ่น และบทลามาเป็นรูปแบบและขั้นตอนในการแต่งเนื้อเพลงเรือ โดยการนำเรื่องราวเล่าขานของผู้คนในอดีตที่มีความโดดเด่น มาแต่งบทให้สัมผัสและคล้องจอง โดยแบ่งเป็นบทร้องของฝ่ายชายและบทร้องของฝ่ายหญิง เพื่อใช้ร้องตอบโต้กัน โดยมีผู้สูงอายุในชุมชนท่าโพธิ์ มีส่วนร่วมในการแต่งบทร้อง

องค์ที่ 2 ฝึกร้องฝึกรำ

แนวความคิดองค์ที่ 2 หลังจากได้บทร้องแล้ว จะมีการฝึกร้องเพลงเรือโดยผู้วิจัยและคณะจะมีการฝึกช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถขับร้อง บรรเลงดนตรี และสามารถร้องตอบโต้กันได้จากนั้นก็คัดเลือกผู้ที่จะเป็นต้นเสียงฝ่ายชายและฝ่ายหญิง เพื่อจะเป็นผู้ร้องนำในบทที่แต่งขึ้นมาใหม่ ส่วนอาสาสมัครผู้อื่นจะบรรเลงดนตรีและเป็นลูกคู่หรือร้องรับผู้ที่เป็นต้นเสียงตามแบบการละเล่นเพลงเรือ

องค์ที่ 3 ร่วมกันร้องทำนองเพลงเรือ

แนวความคิดองค์ที่ 3 ร่วมกันร้องทำนองเพลงเรือ คือ การจำลองพื้นที่สถานการณ์การแต่งกาย ลักษณะการละเล่นในอดีต โดยการใช้ท่วงท่าการรำรำการขับร้องตอบโต้และรับระหว่างฝ่ายชายหญิงและจินตนาการสร้างสรรค์ฉากแสดงให้เหมือนว่ากำลังล่องเรืออยู่ในแม่น้ำ เพื่อให้ผู้สูงอายุหรือผู้แสดงรับรู้และเข้าใจในลักษณะการละเล่นเพลงเรือในอดีต

ภาพที่ 3 ภาพลงพื้นที่เพื่อแต่งเพลง ฝึกร้อง ฝึกรำ

ในกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานเพลงเรือชุมชนท่าโพธิ์

2.3 การออกแบบลีลาและท่าทาง

การออกแบบลีลาและท่าทางการแสดง ลีลา และท่าทางการแสดงเพลงเรือชุมชนท่าโพธิ์ นี้ เป็นการใช้นาฏยลักษณ์ในลักษณะของการตีความตามบทและทำนองเพลงที่ขับร้อง ซึ่งเพลงเรือเป็นจังหวะทำนองที่มีความคล้ายกับเพลงพื้นบ้านภาคกลาง การแสดงออกทางด้านนาฏยลักษณ์จึงเป็นไปในลักษณะของการใช้ภาษาภายในการตีความ ท่าทางและการรำรำจะเป็นท่ารำอิสระไม่มีแบบแผนที่ชัดเจน แต่การสร้างสรรค์การละเล่นเพลงเรือชุมชนท่าโพธิ์ จะมีการแสดงออกทางด้านนาฏย

ลักษณะที่โดดเด่นอยู่สามช่วงทำนองเพลง คือ 1. บทไหว้ครู จะเป็นทำนองการพนมมือไหว้เนบอกและการไหว้ขึ้นเหนือศีรษะ เพื่อแสดงถึงความเคารพนอบน้อมและเป็นการขอพรจากครูบาอาจารย์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ 2. บทเกริ่น เป็นช่วงที่ทำการขับร้องตอบโต้กันระหว่างชายและหญิง ทำนองการแสดงจะเน้นไปในนาฏยลักษณะที่เป็นการรำตีบท ตามเนื้อร้องทำนองเพลง อาจมีการแตะหรือจับฝ่ายตรงข้ามบ้างเพื่อความสนุกสนาน ส่วนผู้ที่ร้องคู่หรือลูกคู่ที่ร้องรับ จะปรบมือให้เข้ากับจังหวะ มีการแซวผู้ร้องหลัก และสามารถขึ้นมาร่ายรำเพื่อสร้างความสนุกสนานครื้นเครงร่วมกันได้ 3. บทลา เป็นการให้พรและการบอกลาในลักษณะของการไหว้ หรือการรำรำตีบทตามเนื้อร้อง เพื่อเป็นการอำลาหรือขอภัยในการละเล่นและการแสดงที่ผ่านมา ซึ่งแสดงถึงความเคารพต่อครูบาอาจารย์ ผู้มีพระคุณ ผู้ที่ทำการแสดงร่วมกัน และที่สำคัญคือผู้ชมและผู้ฟังที่ได้รับชมการแสดงครั้งนี้

ภาพที่ 4 ภาพการถ่ายทำวิดีโอทัศน์และการแสดงสร้างสรรค์การละเล่นเพลงเรือชุมชนท่าโพธิ์

2.4 การออกแบบเครื่องแต่งกาย

ลักษณะการแต่งกายในการสร้างสรรค์การละเล่นเพลงเรือชุมชนท่าโพธิ์ จะเน้นเสื้อผ้าที่มีสีสันสดใสเพื่อให้ผู้ชมและผู้เข้าร่วมกิจกรรมรู้สึกสบายตา ดูแล้วมีความสุขสดใส โดยแบ่งลักษณะการแต่งกายของฝ่ายชายและหญิง ดังนี้

2.4.1 การแต่งกายของฝ่ายชาย จะใส่เสื้อลายดอกหรือเสื้อสีพื้นคอกลม นุ่งโจงกะเบน มีผ้าขาวม้าหรือผ้าสไบห่มไหล่ และมีเครื่องประดับเป็นดอกไม้ หรือพวงมาลัยห้อยคอ พัดแป้งหรือขมิ้นที่ใบหน้า

2.4.2 การแต่งกายของฝ่ายหญิง จะใส่เสื้อลายดอก หรือสีพื้นคอกลมหรือคอกระเช้า นุ่งโจงกะเบน มีสไบเป็นลวดลายผ้าพื้นถิ่นสีสดใสต่าง ๆ ห่มตามแบบจารีต มีเครื่องประดับตามความเหมาะสม หรือใช้ดอกไม้ทำเป็นสร้อยคอ

2.5 นักแสดง

ผู้วิจัยและคณะได้คัดเลือกนักแสดงที่เป็นผู้สูงอายุในชุมชนที่สมัครใจเข้ามาเป็นอาสาสมัครในโครงการ ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้การละเล่นเพลงเรือชุมชนท่าโพธิ์ นักแสดงประกอบไปด้วย ผู้สูงอายุ (อาสาสมัคร) จำนวน 8 ท่าน แบ่งเป็นชาย 2 คน และหญิง 6 คน และมีเยาวชนที่อยู่ในชุมชนสมัครใจเข้าร่วมทำการแสดงเพื่อสืบสานศิลปและวัฒนธรรมประจำชุมชน จำนวน 5 คน รวมทั้งสิ้น 13 คน โดยต่างจะถูกแบ่งบทบาท ประกอบไปด้วยผู้ขับร้องนำหรือ ด้นเสียง ฝ่ายชาย 1 คน ฝ่ายหญิง 1 คน และแบ่งผู้แสดงทั้งหมดออกเป็นสองฝ่าย ๆ ละ 5 คนเท่า ๆ กัน เพื่อร้องลูกคู่หรือร้องรับ และผู้รับหน้าที่ตีตะโพน 1 คน

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลของการวิจัยและสร้างสรรค์ผลงานแสดงการละเล่นเพลงเรือร่วมกับกลุ่มผู้สูงอายุชุมชนท่าโพธิ์ ในครั้งนี้ถือได้เป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมการละเล่นเพลงเรือให้กับผู้สูงอายุ และผู้คนในชุมชนท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า องค์ความรู้และศิลปวัฒนธรรมการละเล่นเพลงเรือในชุมชนท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก มีความโดดเด่นและมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในอดีตมาช้านาน เนื่องจากการละเล่นเพลงเรือของชุมชนท่าโพธิ์มีเอกลักษณ์ในด้านภาษา การนำเสนอและภาษาถิ่นมาใช้ เวลาร้องจึงเกิดความเป็นเอกลักษณ์ประจำชุมชนท่าโพธิ์ แต่ในปัจจุบันการละเล่นเพลงเรือและแข่งขันเรือยาวได้สูญหายจากชุมชนไปตามยุคสมัย เนื่องด้วยปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ และผลงานสร้างสรรค์เพลงเรือที่เกิดจากการระดมความคิดของผู้สูงอายุในชุมชน สามารถสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนให้เกิดความรักความสามัคคี และการตระหนักถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมประจำถิ่นผ่านการใช้กิจกรรมการละเล่นพื้นบ้านให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนและสังคมต่อไปได้ และการสร้างสรรค์ผลงานการละเล่นเพลงเรือสามารถดึงดูดผู้คนในชุมชนออกมาร่วมกันทำกิจกรรมในชุมชนและสานปฏิสัมพันธ์กันได้ และเป็นแนวทางให้กลุ่มเยาวชนได้ตระหนักและเล็งเห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้สัมผัสถึงความสุขและความปลาบปลื้มใจของอาสาสมัครที่ได้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ผลงานเพลงเรือ และเป็นส่วนสำคัญในการนำเอาศิลปวัฒนธรรมการละเล่นประจำท้องถิ่น ที่เลือนหายไปแล้วกลับมาสืบสานและสร้างสรรค์ให้กลับขึ้นมาอีกครั้ง สอดคล้องกับงานวิจัยของ ซาฮิฏีน นิดิภาค และคณะ (2561) ที่ได้ทำวิจัยเชิงอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมการละเล่นกรือโตะ อำเภอแวง จังหวัดนราธิวาส ซึ่งจากการลงภาคสนามและทำการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน ต่างมีความเห็นและประสงค์ตรงกัน คือ ต่างมีความต้องการให้มีการดูแลรักษาและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมการละเล่นต่าง ๆ ให้สืบทอดต่อไป เนื่องจากยุคสมัยใหม่ผู้คน

ส่วนใหญ่ได้มองข้ามสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวโดยเฉพาะสิ่งที่ควรอนุรักษ์สืบทอดที่สำคัญในท้องถิ่นของตนเอง การทำงานวิจัยสร้างสรรค์ในเชิงส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การละเล่นต่าง ๆ นั้นจึงเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการช่วยฟื้นฟูและนำเอาสิ่งที่ขาดหายไปในชุมชนกลับมาอีกครั้งได้ สอดคล้องกับ บัวผัน สุพรรณยศ (2562) ที่ได้กล่าวว่า นักวิชาการ นักวิจัย หรือผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ วัฒนธรรมหรือการละเล่นต่าง ๆ ควรได้ตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมอันรวดเร็วในยุคนี้และช่วยกันเร่งมือในการสร้างแนวทางต่าง ๆ ในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของบ้านเราให้สามารถคงอยู่กับสังคมไทยต่อไปได้อย่างยั่งยืน และการนำเอากิจกรรมการละเล่นเพลงเรือได้กลับเข้าไปสู่ชุมชนในครั้งนี้ สามารถดึงดูดคนในชุมชนออกมาสร้างปฏิสัมพันธ์ร่วมกันได้มากขึ้น และยังสามารถเป็นแนวทางให้กลุ่มเยาวชนที่อยู่ชุมชนได้ตระหนักและเล็งเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านการศึกษาเรียนรู้การสร้างสรรค์ผลงานการละเล่นเพลงเรือของชุมชนชาวท่าโพธิ์นี้ได้นำไปเรียนรู้และต่อยอดต่อไป

2. ผลการประเมินผลงานสร้างสรรค์ผลงานแสดงการละเล่นเพลงเรือร่วมกับกลุ่มผู้สูงอายุ ชุมชนท่าโพธิ์ จากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ราย พบว่า ผลงานสร้างสรรค์อยู่ในระดับดีเด่นและได้เป็นผลงานที่สร้างมิติใหม่ในด้านการสร้างสรรค์ผนวกกับสุนทรียศาสตร์ และสามารถสร้างความสัมพันธ์อันดีของคนในชุมชนให้เกิดความรักความสามัคคี และการตระหนักถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมประจำถิ่น ผ่านการใช้กิจกรรมการละเล่นเพลงเรือที่ทำการศึกษานี้ทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนและสังคม ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ สุันททา เกตุเหล็ก (2561) การสร้างสรรค์ผลงานที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงอนุรักษ์ได้จริง จะต้องศึกษาบริบทของพื้นที่นั้น ๆ ให้สมบูรณ์ รวมถึงการศึกษาไปยังเจ้าของพื้นที่ที่จะให้ข้อมูลอันเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญ ที่จะนำมาเป็นองค์ประกอบหลักสำคัญในการตั้งต้นและขยายเรื่องราวในเนื้อหาของผลงานสร้างสรรค์นั้น ๆ ให้ผู้คนเข้าถึงและรู้สึกได้อย่างแท้จริง รวมถึงการใช้สื่อ Social Media ในการส่งต่อผลงานสร้างสรรค์หรือเป็นกระบอกเสียงในการประชาสัมพันธ์ จะทำให้ผลงานมีคุณค่าในเชิงสังคมและตอบโจทย์กลุ่มผู้ถึงได้ทุกกลุ่มวัยได้อีกด้วย (ฉวีวรรณ สุวรรณภา และคณะ, 2564)

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. สถาบันการศึกษาในทุกระดับสามารถทำการส่งเสริมการละเล่นพื้นบ้านทั้งในหลักสูตรและนอกหลักสูตร โดยควรมีการกำหนดให้มีการเรียนการสอนการละเล่นพื้นบ้านในประเภทต่าง ๆ ให้ครอบคลุมทุกภูมิภาคของไทย ซึ่งอาจจะไปบรรจุอยู่ในหมวดวิชาสาระการเรียนรู้ศิลปะ ดนตรี

นาฏศิลป์ ภาษา และวรรณกรรม รวมถึงการเชิญปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้มีความรู้ความสามารถมาเป็นวิทยากรในรายวิชานั้น ๆ

2. จังหวัดพิษณุโลกควรมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและดึงนำเอาการละเล่นเพลงเรือโดยเป็นการแสดงของชาวบ้านในชุมชน เพื่อเป็นการฟื้นฟูการละเล่นเพลงเรือที่หายไป ในชุมชนได้หวนกลับมามีชีวิตชีวา รวมถึงยังเป็นการส่งเสริมรายได้ให้กับผู้คนในชุมชนได้อีกด้วย

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. การส่งเสริมและอนุรักษ์การละเล่นพื้นบ้านนั้น นักวิจัยควรศึกษาเจาะลึกลงไปถึงปราชญ์ชาวบ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีประสบการณ์และมีความรู้ความสามารถ รวมถึงการสนับสนุนงบประมาณของแหล่งทุนต่าง ๆ ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์และสืบทอดการละเล่นให้คงอยู่ต่อไป

2. การทำวิจัยในเชิงอนุรักษ์ควรจะสอดแทรกการปลูกฝังให้ผู้คนในชุมชนได้เกิดความรัก ความสามัคคี และการตระหนักถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมประจำถิ่นผ่านการใช้กิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งจะถือเป็นประโยชน์ที่ดีต่อชุมชนและสังคมในภาคพื้นดินต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ฉวีวรรณ สุวรรณภา, อภิชา สุขจีน, พัฒน์นรี อัฐวงศ์ และวราภรณ์ ดวงแสง. (2564). การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะนำไปสู่การยกระดับรายได้สู่เศรษฐกิจชุมชน ในกลุ่มจังหวัดล้านนา. *วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม*, 8(2), 185-197.
- ชาย โพธิ์สีดา. (2550). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- ชาอีฎีน นิตินาก, กามิเลีย หะยีหะชา, ฟิรดาวซ์ มุหะมัด, รอฮานี เต๊ะซา และสุไลมาน สماعيل. (2561). การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมการละเล่นกรือไต่ะ อำเภอแว้ง จังหวัดนราธิวาส. *วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 5(3), 97-106.
- บัวผัน สุพรรณยศ. (2562). เพลงพื้นบ้านภาคกลาง. *วารสารมนุษยศาสตร์วิชาการ*, 26(2), 152-200.
- วิษณุ บุญรอด. (2565). นวัตกรรมเครื่องดนตรีสำหรับผู้สูงอายุประเภทเครื่องดีดและเครื่องตีเพื่อใช้ในกิจกรรมดนตรีผู้สูงอายุ ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก. *วารสารมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 19(1), 132-153.
- คันสนีย์ ฉัตรคุปต์. (2545). “ท่านกำลังทำร้าย (ฆ่า) ลูกศิษย์โดยไม่รู้ตัวหรือไม่,” *วารสารมิตรครู*, 3(2), 24-25.

- สุนันทา เกตุเหล็ก. (2561). การสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์ไทยเชิงอนุรักษ์: กระจายชนบุรี. *วารสารคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 5(1), 69-77.
- อารมย์ สุวรรณपाल. (2547). “การเล่นกับการสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตเด็กปฐมวัยเด็กปฐมวัย”, ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาการสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ระดับปฐมวัย หน่วยที่ 8-15. (พิมพ์ครั้งที่ 8). หน้า 9-12. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.*
- Edward, K. L., and Welch, T. (2011). The extension of Colaizzi’s method of phenomenological enquiry. *Contemporary Nurse*, 39(2), 163–171.
- Thompson G. A. (2018). Long-Term Perspectives of Family Quality of Life Following Music Therapy with Young Children on the Autism Spectrum: A Phenomenological Study. *Journal of music therapy*, 54(4), 432–459.
- Wang, S., and Agius, M. (2018). The use of Music Therapy in the treatment of Mental Illness and the enhancement of Societal Wellbeing. *Psychiatria Danubina*, 30(Suppl 7), 595–600.
- Wesseldijk, L. W., Ullen, F., and Mosing, M. A. (2019). The Effects of Playing Music on Mental Health Outcomes. *Scientific reports*, 9(1), 12606.
- Wetherick D. (2009). Music in the family: Music Making and Music Therapy with Young Children and Their Families. *The Journal of Family Health Care*, 19(2), 56–58.
